

วัดเพื่อผู้สูงอายุ : รูปแบบการดำเนินกิจกรรมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในวัดอย่างยั่งยืน
Temple for the elderly: Model of the sustainable and appropriate activities for
aging society

พระครูอรุณจริยานุวัตร (สุเทพ ศรีทอง)*

Phrakhruatthajariyanuwat (Suthep Srithong)*

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย*

Mahamakut Buddhist University, Sirindhornvidyalaya Campus*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและกระบวนการดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุในวัด 2) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบกิจกรรมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุที่เหมาะสมในวัด 3) เพื่อจัดทำคู่มือการจัดกิจกรรมของวัดเพื่อการรองรับผู้สูงอายุในวัดอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุที่มาเข้าร่วมทำกิจกรรมกับทางวัดจำนวน 236 คน จากวัดที่ได้รับการคัดเลือกในการทำวิจัยจำนวน 5 วัด ด้วยการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย พร้อมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 5 คน โดยใช้เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง มีความเที่ยงชนิดความสอดคล้องภายในจากค่าสถิติ Cronbach's alpha เท่ากับ 0.97 ส่วนค่า Cronbach's alpha ขององค์ประกอบแต่ละด้านรวม 7 ด้าน มีค่าอยู่ระหว่าง 0.81-0.94 สถิติที่ใช้ ได้แก่ ความถี่, ร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) การดำเนินการจัดกิจกรรมในวัดมีแนวคิดเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาจิตด้วยการปฏิบัติธรรมกรรมฐานและเพื่อให้การศึกษาพระอภิธรรมแก่ผู้สนใจทั่วไป ด้วยกระบวนการดำเนินการภายในวัดเองโดยเจ้าอาวาสและพระวิทยากร ยกเว้น กรณีของวัดธรรมมงคลเท่านั้นที่ใช้กระบวนการดำเนินงานนอกพื้นที่วัด 2) รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุในวัดอย่างยั่งยืนด้วยหลักสัปปายะ 7 เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ โดยมี อริยสัปปายะ และ บุคคลสัปปายะ เป็นเงื่อนไขหลัก ในการดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุที่จะสร้างความยั่งยืนได้ 3) คู่มือการจัดกิจกรรมในวัดเพื่อรองรับผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 5 บท คือ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ บทที่ 3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสัปปายะ 7 บทที่ 4 รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ บทที่ 5 บทสรุป

คำสำคัญ : 1. พระพุทธศาสนากับสังคมผู้สูงอายุ, 2. ผู้สูงอายุ

Abstract

The objectives of this research were as follows: 1) to study the concept and paradigm of activity management for older persons in Buddhist temples; 2) to synchronize and develop an appropriate model for aging society in Buddhist temples; and 3) to create A Handbook of Activity Management for Older persons in Buddhist Temples for Subsistence Needs. The methodology was mixed method of qualitative and quantitative data. The samples were 236 older persons who were residents of Bangkok metropolitan region and took parts in activities organized by Buddhist temples. The in-depth interview with 5 informants was also used.

Research instruments were questionnaires and structured interview format which by the internal reliability of Cronbach's alpha is 0.97 and Cronbach's alpha of 7 factors is between 0.81-0.94. The used statistics were descriptive statistics, frequency, percentage, mean, and standard deviation.

The results of research were found as follows:

1) The activity management in Buddhist temples had a concept for propagation of Buddhism to develop mind by practicing Kammathana and studying Abhidhamma by general people; the process of this activities are run by the abbot and his assistants in his temple area except in case of Wat Dhammamankol.

2) A model of activity management for older persons in Buddhist temples for subsistence needs was based on the principle of 7 Suppayas as significant factors especially by using Iriyapada-sappaya and Puggala-sappaya as the main conditions in conducting appropriate activities for the needs of older persons for creating subsistence.

3) A Handbook of Activity Management in Buddhist Temples for Older Persons for Subsistence Needs comprises 5 Chapters: Chapter I and Chapter II deal with A General Knowledge of Older Persons, Chapter III deals with A Concept and Theory of 7 Sappayas; Chapter IV deals A Model of Activity Management for Older Persons ; and Chapter V deals with A Conclusion.

Keywords: 1. Buddhism and Aging Society 2. Elderly

บทนำ

องค์การสหประชาชาติได้ประเมินสถานการณ์ว่าปี พ.ศ. 2544-2643 (2001-2100) จะเป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ หมายถึงการมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรรวมทั่วโลกและมีแนวโน้มว่าประชากรผู้สูงอายุเหล่านี้จะมีฐานะยากจนเป็นภาระทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจที่แต่ละประเทศจะต้องมีแผนรองรับ สำหรับประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติระบุว่าประเทศไทยได้ถูกจัดให้เป็นประเทศที่อยู่ในสังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 กล่าวคือ พ.ศ. 2548 ประเทศไทยมีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 10.4 ปี พ.ศ. 2549 ประเทศไทยมีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 10.5 และในปี 2550 จำนวนประชากรผู้สูงอายุของไทยเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10.7 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนา การเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้พยากรณ์โครงสร้างประชากรไทยกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุว่า “ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุถึง 1 ใน 4 ของประชากรและเป็นสังคมผู้สูงอายุสมบูรณ์แบบภายในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2551 – 2571 สัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 11.1 เป็นร้อยละ 23.5 หรือ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศ (ยุทธศาสตร์การวิจัยด้านสังคมผู้สูงอายุ, 2555) ขณะเดียวกัน ปัจจุบันโครงสร้างทางประชากรของไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพราะสังคมไทยได้เปลี่ยนจากประชากรเยาว์วัยมาเป็นประชากรสูงวัย ปี พ.ศ. 2556 มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวนมากถึง 9.6 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 14 ของประชากรทั้งหมด ภาพสังคมไทยนับจากนี้เป็นต้นไป สังคมไทยจะเข้าสู่สังคม “สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์” ในปี พ.ศ. 2561 การฉายภาพทางประชากรพบว่า จะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์สังคมไทยที่จะมีจำนวนประชากรผู้สูงวัยมากกว่าประชากรวัยเด็ก โดยมีสัดส่วนประชากรสูงวัย 1 ต่อ 5 ของประชากรทั้งหมด (สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย

พ.ศ.2556,สถาบันวิจัยประชากรและสังคม,มหาวิทยาลัยมหิดล,2556) ดังนั้น งานวิจัยทั้งหลายพบว่า ประชากรสูงวัยจะต้องเผชิญกับโรคทั้งทางกายและทางใจ ผู้สูงอายุจะต้องได้รับการดูแลทั้งด้านกายภาพ และจิตภาพ สุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดีจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

มีหลักฐานเชิงประจักษ์ในงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ พบว่าศาสนามีผลต่อการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค ผลต่อสุขภาพจิตในหลายระดับ (Koenig,Weiner,Meader & Keefe,1997) ผู้สูงอายุที่มีความยึดมั่นในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง จะสามารถใช้ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจเพื่อยอมรับการเปลี่ยนแปลง และส่งผลต่อความสงบของจิตใจได้ (จิราพร เกศพิชญวัฒนา,จันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย และคณะ,2543) ในงานวิจัย เรื่อง วัดในพระพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ ของ เสาวภา พรศิริ และคณะ แห่งมหาวิทยาลัยมหิดล (2557) พบว่าความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุของวัดในประเทศไทย มีความพร้อมและปัจจัยที่ระดับมาก วัดมีความพร้อมแตกต่างกัน วัดจำนวน 866 วัด ระหว่างปี พ.ศ. 2554-2555 ผลการศึกษาพบว่าในภาพรวมวัดส่วนใหญ่มีความพร้อมในระดับปานกลาง ด้านการสร้างเครือข่ายและพื้นที่ทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุในระดับมาก ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตและด้านการส่งเสริมสุขภาพในระดับปานกลางวัดมีความพร้อมแตกต่างกัน ได้แก่ศักยภาพของเจ้าอาวาส จำนวนและคุณสมบัติของพระในวัด ความรู้ของพระ การสนับสนุนจากชุมชนรอบวัด และการทำงานเป็นเครือข่าย

จะเห็นได้ว่าวัดต่างๆ ได้ทำหน้าที่การเผยแผ่หลักธรรมมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้กับผู้สูงอายุตามกำลังความสามารถของแต่ละวัด ทั้งในแง่ของกิจกรรมและหลักธรรมะทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุประการหนึ่ง โดยงานวิจัยนี้ศึกษาภายใต้กรอบ การดำเนินกิจกรรม ตามหลัก สัปปายะ 7

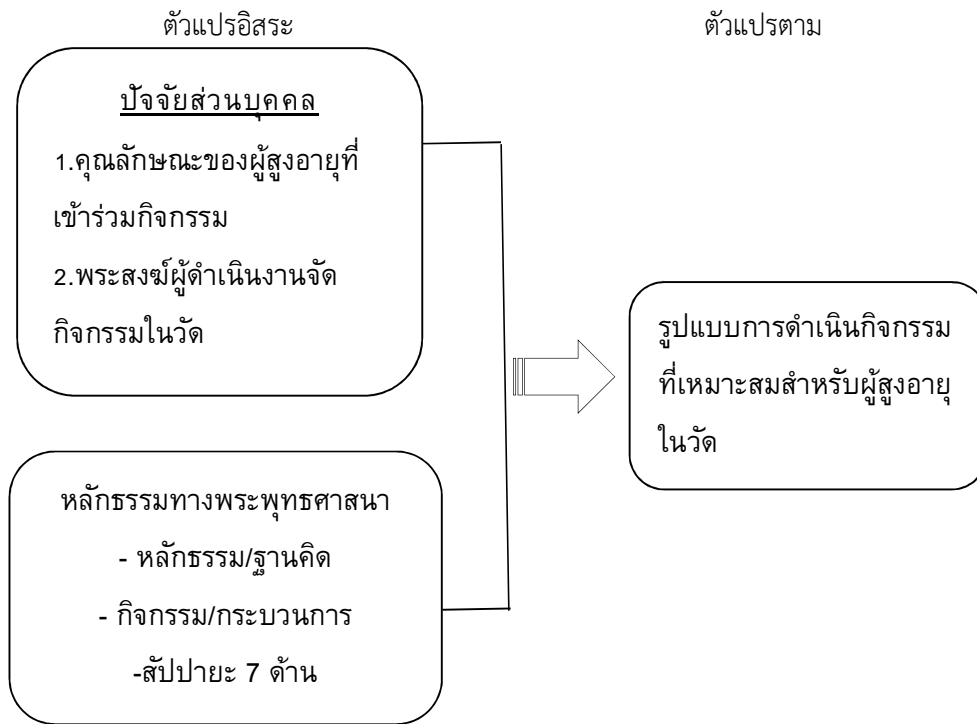
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.เพื่อศึกษาแนวคิดและกระบวนการดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุในวัด
- 2.เพื่อสังเคราะห์รูปแบบกิจกรรมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุที่เหมาะสมในวัด
- 3.เพื่อจัดทำคู่มือการจัดกิจกรรมของวัดเพื่อการรองรับผู้สูงอายุในวัดอย่างยั่งยืน

สมมติฐานการวิจัย

การศึกษานี้จึงมีสมมติฐานเบื้องต้นว่า การบริหารจัดการวัดรวมทั้งการจัดรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ นั้นล้วนอยู่บนฐานกระบวนการทัศน์ทั้งวิธีคิดและวิธีการทางความเชื่อพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องไปในแนวทางไตรสิกขาและหลักสัปปายะ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้และสร้างข้อเสนอแนะให้กับวัดเพื่อการเตรียมพร้อมในสังคม โดยเฉพาะสังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ให้เป็นผู้สูงวัยที่จิตใจเป็นสุข (Active Aging)

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ข้อจำกัดของการวิจัย

งานวิจัยนี้ แม้จะใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methodology) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ทั้งในแง่วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และเชิงปริมาณ (Quantitative research) แล้ว อย่างไรก็ตาม การแสวงหาคำตอบตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ก็ยังขาดความละเอียดลุ่มลึกและการอิ่มตัวของข้อมูล (Saturation) อยู่พอสมควร เนื่องด้วยเงื่อนไขของเวลาและการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างจำกัดของคณะผู้วิจัยเอง อีกทั้งในแง่ของระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ก็ยังมีข้อจำกัดจากผู้ให้ข้อมูลเนื่องจากเป็นผู้สูงอายุบางกลุ่มมีปัญหาในด้านสายตาในการอ่านและตอบแบบสอบถาม ถึงแม้ว่าคณะผู้วิจัยจะได้ใช้ฟอนต์ขนาด 18 พ้อยท์ เพื่อให้ขนาดใหญ่และอ่านง่ายขึ้นแล้วก็ตาม บางกรณีผู้ให้ข้อมูลจึงจำเป็นต้องให้คณะผู้วิจัยอ่านให้ฟังบ้าง หรือบางคนก็ให้ลูกหลานอ่านแบบสอบถามให้ฟังเพื่อจะกรอกข้อมูลในแบบสอบถาม อาจจะทำให้ผู้ให้ข้อมูลเข้าใจเนื้อหาคำถามได้ไม่ชัดเจน

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ประชาชนซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมในวัดอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องมาโดยตลอด และวัดที่ได้รับการคัดเลือกในการทำวิจัย ก็ได้ดำเนินกิจกรรมดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องมาไม่น้อยกว่า 5 ปี และได้รับการยอมรับจากที่ปรึกษาโครงการวิจัยและคณะผู้วิจัยได้คัดเลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 5 วัด คือ

1) วัดสามพระยา ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมในวัดโดยเป็นนักเรียนบาลีและนักเรียนพระอภิธรรม จำนวน 37 คน

2) วัดธรรมมงคล เป็นผู้สูงอายุที่เข้ามาเรียนครูสมาธิจำนวน 31 คน

3) วัดโสมนัส เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมกรรมฐานจำนวน 56 คน

4) วัดทองนึ้ม เป็นผู้เข้าร่วมบวชนกขัมมจารี จำนวน 56 คน

5) วัดเครือวัลย์ เป็นผู้เข้าปฏิบัติธรรมกรรมฐานประจำวันอาทิตย์ จำนวน 35 คน

6. กลุ่มผู้ติดตามผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นญาติและลูกๆ ของผู้สูงอายุ จำนวน 21 คน รวมทั้งสิ้น 236 คน และผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ในการสัมภาษณ์ 5 รูป/ คน

ตัวแปร

การวิจัยมีตัวแปรในการศึกษาดังนี้ ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ ตัวแปรด้านเพศ อายุ การศึกษา และสภาพการอยู่อาศัยกับครอบครัว และตัวแปรสนับสนุน ได้แก่ ความคิดเห็นและความต้องการในการดำเนินงานกิจกรรมในวัดทั้ง 7 ด้าน เรียกว่า สัปปายะ 7 และ ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ รูปแบบการดำเนินกิจกรรมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนตามหลักสัปปายะ 7

ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยการแบ่ง ข้อมูลที่ใช้ ออกเป็น 2 ลักษณะ ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้จากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาเอง และแบบ สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จากการลงเก็บข้อมูลด้วยตนเองในภาคสนาม และ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ ได้ข้อมูลจากเอกสาร วารสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงสำรวจหรืองานวิจัยภาคสนาม (Survey Research or Field Research) เป็นต้น โดยใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาเองมีลักษณะเป็นแบบปลายปิดและปลาย เปิด และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่ดำเนินการจัดกิจกรรมในวัด โดยต้องการที่จะ มุ่งตอบตามกรอบแนวคิด โมเดล CAPG (Concept, Activity, Process, Goal)+ สัปปายะ 7 และ แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้างสำหรับ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมในวัดทั้ง 5 วัด

ผลการวิจัย

วิจัยพบว่า วัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 5 วัด ได้มีการดำเนินการให้จัดกิจกรรมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ ผู้สูงอายุและประชาชนวัยต่างๆตามศักยภาพของวัดเนื่องมาโดยตลอด พระสงฆ์เป็นผู้จัดกิจกรรมด้วยตนเองและ มีการดำเนินการในการจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้รองรับสำหรับคนทุกวัย ไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าเป็น เด็กหรือผู้สูงอายุ วัดจึงอยู่ในฐานะศูนย์การเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อยู่ในฐานะผู้ให้บริการแก่ชุมชน และสังคม เป็นสถานที่อำนวยความสะดวกในการประกอบกิจกรรมทั้งทาง ศาสนพิธี วัดและพระสงฆ์จึงอยู่ใน ฐานะโดยมีฐานคิด(Concepts) และกระบวนการดำเนินงาน (Process) โดยวัดอยู่ในฐานะผู้ให้บริการสังคม วัด ทั้ง 5 ได้แก่ วัดโสมนัสวิหาร วัดทองนึ้ม วัดเครือวัลย์ราชวรวิหาร มีฐานคิดในการ ดำเนินงานที่ใกล้เคียงกันหรือ อาจเรียกว่า อยู่ในกระบวนทัศน์ (Paradigm) เดียวกัน กล่าวคือ ตั้งอยู่บนฐานคิด เรื่องการ “พัฒนาจิต” หรือ การอบรมจิต การภาวนาทั้งสมณะกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อพัฒนาคุณภาพจิตของผู้สูงอายุ เป็น หลัก เป็นแนวคิดการบริการเพื่อสังคมด้านการพัฒนาจิตที่เชื่อว่า การภาวนา คือ บุญอันสูงสุดในทางพระพุทธ

ศาสนา โดยมีเจ้าอาวาสของแต่ละวัดเป็นผู้นำในการดำเนินงานแต่ทั้งนี้ แนวคิดเพื่อการพัฒนาจิตนี้ ก็เพื่อเป็นการเผยแผ่หลักการและคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ การดำเนินกิจกรรมของวัดจึงมีฐานคิดที่มาจากพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญอย่างปฏิเสธไม่ได้ บริบทของแต่ละวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ อยู่ในพื้นที่เมือง (Urban) ขณะที่ชาวบ้านในชุมชนทำบุญอุทิศเงินและสิ่งของให้ด้วยด้วยความศรัทธา วัดก็ได้ตอบสนองความศรัทธาของชาวบ้านในรูปของให้การอบรมวิปัสสนาและการทำสมาธิเป็นกิจกรรมหลักนั่นเอง อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยพบว่า กรณีของวัดโสมนัสวิหารนั้น จำนวนผู้เข้าอบรมกรรมฐานเพื่อพัฒนาจิต ลดน้อยลงกว่าเดิมมาก ในขณะที่ อบรมจิตหลักสูตรสมาธิไฮเทค ของวัดธรรมมงคล กลับได้ขยายพื้นที่และจำนวนผู้เข้ารับการอบรมเพิ่มมากขึ้นทุกปีๆ โดยใช้แนวคิดหลักสูตรพลังจิตตามภาพ อันเป็นแนวคิดเพื่อการพัฒนาจิต ของหลวงพ่อวิริยงค์ แห่งวัดธรรมมงคล เป็นการเผยแผ่เชิงรุกโดยตั้งเอาทรัพยากรที่เป็นผู้เข้าอบรมได้เผยแผ่ขยายผล ออกไปจากนอกวัดโดยใช้โรงเรียน อาคารสถานที่อื่นๆ ที่อยู่นอกวัดเป็นศูนย์การเรียนการสอนจิตภาวนานี้ แนวคิดการพัฒนาจิตนี้จึงถือว่าเป็นการเปลี่ยนไปในลักษณะเชิงรุกที่มีมิติที่หลากหลาย

ผลการวิจัยจากการสังเคราะห์เนื้อหาและการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์และจากการตอบแบบ สรุปรูปแบบการดำเนินกิจกรรมของวัดทั้ง 5 ดังรอบตาราง CAPG (Concept, Activity, Process ,Goal) ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงรูปแบบการดำเนินกิจกรรมของวัดทั้ง 5 วัด

ประเด็น	วัดที่เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย				
	วัดโสมนัสวิหาร	วัดทองเนียม	วัดธรรมมงคล	วัดเครือวัลย์	วัดสามพระยา
แนวคิด (C)	เผยแผ่วิปัสสนา กรรมฐาน	เผยแผ่วิปัสสนา กรรมฐาน	เผยแผ่วิปัสสนา กรรมฐาน	ปฏิบัติธรรม กรรมฐาน วันอาทิตย์	การศึกษาพระ อภิธรรม
กิจกรรม (A)	อบรมกรรมฐาน	บวชนกขัมมะ จารี	อบรมกรรมฐาน	อบรมกรรมฐาน	ศึกษาพระอภิธรรม
กระบวนการ (P)	วัดดำเนินการ เอง	วัดดำเนินการ เอง	วัดร่วมกับคน ภายนอก	วัดดำเนินการ เอง	วัดร่วมกับคน ภายนอก
เป้าหมาย (G)	พัฒนาจิต	พัฒนาจิต	พัฒนาจิตด้วยครู สมาธิ	พัฒนาจิต	เผยแผ่พระอภิธรรม
กลุ่มเป้าหมาย	ผู้สูงอายุและ กลุ่มวัยอื่นๆ	ผู้สูงอายุและ กลุ่มวัยอื่นๆ	ผู้สูงอายุและกลุ่ม วัยอื่นๆ	ผู้สูงอายุและ กลุ่มวัยอื่นๆ	ผู้สูงอายุและกลุ่ม วัยอื่นๆ
การตระหนักรู้ สังคมสูงวัย	รับรู้และเข้าใจ	รับรู้และเข้าใจ	รับรู้และเข้าใจ	รับรู้และเข้าใจ	รับรู้และเข้าใจ
การเตรียม ความพร้อม	มีทางลาดเอียง ระเบียงราวจับ สำหรับผู้สูงอายุ	ที่พักสำหรับผู้ สูงอายุที่ ปฏิบัติธรรม	ขยายศูนย์การ เรียนไปทั่วโลก สำหรับผู้สูงอายุ	มีการจัดอาหาร สำหรับผู้สูงอายุ	การศึกษาพระ อภิธรรม ทุกชั้นวัย
บุคลากร/ วิทยากร	พระภิกษุ	พระภิกษุ	พระภิกษุ และฆราวาส	พระภิกษุ	พระภิกษุ และฆราวาส

ผลการวิจัย จากข้อมูลเชิงปริมาณ จากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างของผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตาราง 3 แสดงข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความถี่และร้อยละ

ข้อมูลเบื้องต้น	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสอบถาม		
วัดเคลือวัลย์	35	14.83
วัดทองเนียม	56	23.73
วัดธรรมมงคล	31	13.14
วัดสามพระยา	37	15.68
วัดโสมนัสราชวรวิหาร	56	23.73
ผู้ติดตาม	21	8.90
เพศ		
ชาย	64	27.21
หญิง	172	72.79
สถานภาพสมรส		
โสด	130	55.08
สมรส	80	33.90
หม้าย/หย่า	26	11.02
ช่วงอายุ		
ไม่เกิน 30 ปี	24	10.17
31-45 ปี	3	1.27
46-60 ปี	36	15.25
61-75 ปี	162	68.64
มากกว่า 75 ปี	11	4.66
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	39	16.53
มัธยมศึกษา	62	26.27
ปริญญาตรี	99	41.95
ปริญญาโท	15	6.36
ปริญญาเอก	2	0.84
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	19	8.05
การพักอยู่อาศัย		
อยู่กับครอบครัว	156	66.10
อยู่กับญาติพี่น้อง	37	15.68
อยู่คนเดียว	31	13.14
อื่นๆ	12	5.08
จุดประสงค์ที่ร่วมทำกิจกรรม		
ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์	82	34.89

ข้อมูลเบื้องต้น	จำนวน	ร้อยละ
เพื่อศึกษาระยะปฏิบัติธรรม	122	51.35
ต้องการมีเพื่อน	27	11.79
ต้องการมีงานทำ	5	1.97
รวม	236	100.00

ด้านความคิดเห็นและความต้องการของผู้สูงอายุที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทั้ง 7 สัปดาห์ มีดังต่อไปนี้

1. ด้านที่ผู้สูงอายุต้องการมากที่สุด คือ ด้านอริยาบถสัปปายะ

พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นด้าน อุตถสัปปายะ (ด้านฤดูกาลและเทศกาล) โดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ตามลำดับคือ ข้อ 2 ห้องสุขาควรเป็นแบบชักโครกนั่งสะดวกเหมาะกับผู้สูงอายุ มากที่สุด ($M=4.64$, $S.D.=1.17$) รองลงมา คือข้อ 1 วัดควรมีเก้าอี้นั่งแบบมีพนักพิงหลังและวางมือได้สำหรับผู้สูงอายุ ($M= 4.37$, $S.D.=1.25$) ซึ่งอยู่ในระดับ มาก

จากข้อมูลพบว่า ผู้สูงอายุ ด้านอริยาบถสัปปายะ มีความต้องการสูงสุด กล่าวคือ สุขาแบบชักโครก เก้าอี้มีพนักพิง ข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า ผู้สูงอายุมักจะมีปัญหาด้านอริยาบถและสุขภาพมากบ้างน้อยบ้าง ตามอายุขัย ดังนั้น จากข้อมูลที่ได้ ทำให้พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการให้วัดจัดสร้างห้องสุขาควรเป็นแบบชักโครกนั่งสะดวกเหมาะกับผู้สูงอายุ และมีเก้าอี้ที่นั่งที่พนักวางมือและพิงหลังได้ เพราะหากลูกเดินอาจจะต้องอาศัยเก้าอี้ในการพยุงตัวได้

2. ด้านที่ผู้สูงอายุต้องการอันดับสอง คือ ด้านบุคคลสัปปายะ

ด้าน บุคคลสัปปายะ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นด้าน บุคคลสัปปายะ (ด้านบุคลาการและวิทยากรและกัลยาณมิตร) โดยรวมอยู่ในระดับ มาก และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ตามลำดับคือ ข้อ 4 วัดควรมีแผนงานพัฒนาพระสงฆ์ในการทำกิจกรรมเพื่อเผยแผ่งานพระพุทธศาสนา มากที่สุด ($M=4.67$, $S.D.=1.25$) รองลงมา คือข้อ 1 พระสงฆ์ควรมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มากที่สุด ($M= 4.62$, $S.D.=1.21$) และสุดท้ายคือข้อที่ 5. คือ วัดควรร่วมมือกับองค์กรภายนอกและเครือข่ายทำกิจกรรม ($M=4.21$, $S.D.=1.38$) ซึ่งอยู่ในระดับ มาก

กล่าวคือ ผู้สูงอายุเห็นว่า วิทยากรต้องเป็นผู้ฉลาดในธรรม และรู้เท่าทันโลก ในด้านบุคลาการหรือวิทยากร ที่ทางวัดดำเนินการนั้น ผู้ตอบแบบสอบถาม ต้องการให้ วัดควรมีแผนงานพัฒนาพระสงฆ์ในกิจกรรมเพื่อเผยแผ่ศาสนา เพื่อเตรียมความพร้อมของบุคลาการในวัด ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการเผยแผ่ รวมทั้งยังต้องการให้ พระสงฆ์ควรมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งมีความจำเป็นในการนำธรรมไปใช้กับโรคบุคลาการและวิทยากรในการทำกิจกรรมจึงเป็นสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ต้องฉลาดทั้งทางโลกและทางธรรม

3.ด้านที่ผู้สูงอายุต้องการอันดับสาม คือ ด้านอุตุสัปปายะ

ด้านอุตุสัปปายะ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นด้าน อุตถสัปปายะ (ด้านฤดูกาลและเทศกาล) โดยรวมอยู่ในระดับ มาก และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ตามลำดับคือ ข้อ 2 อาคารสถานที่มีความมั่นคงกันแดดกันฝนได้เหมาะสมตามฤดูกาลมากที่สุด ($M=4.49$, $S.D.=1.14$) รองลงมา คือข้อ วัดควรจัดกิจกรรมให้สอดคล้องเหมาะสมกับงานเทศกาลต่างๆ อยู่ในระดับ มาก ($M= 4.48$, $S.D.=1.32$) และน้อย

ที่สุด คือ ข้อที่ 1. คือ การจัดกิจกรรมควรให้เหมาะสมสอดคล้องกับฤดูกาล ($M=4.38$, $S.D.=1.35$) ซึ่งอยู่ในระดับ มาก

ผู้สูงอายุมีความต้องการให้ทางวัดจัดพิธีกรรมให้สอดคล้องกับเทศกาล จัดการงานให้เหมาะสมกับฤดูกาล ในเรื่อง ฤดูและเทศกาล ก็มีความสำคัญ ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่า ทางวัดควรจัดให้มีอาคารสถานที่ที่มีความมั่นคงกันแดดกันฝนได้เหมาะสมตามฤดูกาล เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมในวัด เป็นเรื่องสำคัญที่สุดรองลงมา ก็คือ ต้องการให้วัดควรจัดกิจกรรมให้สอดคล้องเหมาะสมกับงานเทศกาลต่างๆ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ทางวัดก็ควรเอื้อต่อทางโลก ธรรมจึงจะเป็นประโยชน์สมบูรณ์ยิ่งต่อผู้สูงอายุที่เข้ามาร่วมกิจกรรมในวัด

4.ด้านที่ผู้สูงอายุต้องการอันดับที่สี่ คือ ด้านโภชนาการ

ด้านที่ 5. โภชนาการ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นด้าน โภชนาการ (ด้านโภชนาการและการบริโภค) โดยรวมอยู่ในระดับ มาก และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ตามลำดับคือ ข้อ1 วัดควรมีโรงทานหรือโรงอาหารที่สะอาดถูกสุขลักษณะไว้บริการผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมาก ($M=4.44$, $S.D.=1.27$) รองลงมา คือข้อ 2 มีการจัดอาหารที่มีคุณค่าและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ ($M=4.36$, $S.D.=1.36$) และน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 4. คือ มีการสอนหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในการบริโภคอาหาร ($M=4.22$, $S.D.=1.36$) ซึ่งอยู่ในระดับ มาก

โดยผู้สูงอายุ มีความเห็นว่า วัดควรจัดโรงทานให้ถูกสุขลักษณะ มีอาหารที่เหมาะสมวัยของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในวัด ในด้านอาหารและการบริโภคบริโภคนั้น ผู้ตอบแบบสอบถาม เห็นว่า วัดควรมีโรงทานหรือโรงอาหารที่สะอาดถูกสุขลักษณะไว้บริการผู้สูงอายุ ซึ่งทางวัดจะต้องคำนึงถึงประเด็นสุขลักษณะที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และยังต้องการให้ ทางวัด จัดให้มีการจัดอาหารที่มีคุณค่าและเหมาะสมกับผู้สูงอายุอีกด้วย

5.ด้านที่ผู้สูงอายุต้องการอันดับที่ ห้า คือ ด้านการคมนาคม

พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นด้านการคมนาคม (ด้านการเดินทางและการคมนาคม) โดยรวมอยู่ในระดับ มาก และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ตามลำดับคือ ข้อ 2 ควรมีป้ายบอกทางและสถานที่ในวัดที่อ่านง่ายชัดเจน มาก ($M=4.49$, $S.D.=.99$) รองลงมา คือข้อ 1 วัดควรมีสถานที่จอดรถพอเพียง การเดินทางสะดวก ($M= 4.38$, $S.D.=.99$) และสุดท้ายคือข้อที่ 4. คือ ผู้สูงอายุควรมีกิจกรรมจิตอาสาให้ได้ทำสาธารณะประโยชน์ ($M=4.11$, $S.D.=1.24$) ซึ่งอยู่ในระดับ มาก

ผู้สูงอายุ ต้องการให้ทางวัดจัดให้มีปฏิทินงานแสดงไว้ตลอดปี พร้อมทั้งควรจะมีลานจอดรถที่เพียงพอสำหรับผู้มาปฏิบัติธรรมหรือเข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัด ในด้านการเดินทางไปมา เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมนั้น พบว่า ผู้สูงอายุที่เข้ามาใช้บริการหรือเข้าร่วมกิจกรรมในวัด มีความต้องการให้ วัดควรมีสถานที่จอดรถพอเพียง การเดินทางสะดวก อยู่ในเกณฑ์สูงสุด ซึ่งก็สอดคล้องกับปัญหาการจราจรของกรุงเทพมหานครนั่นเอง ประการต่อมา ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่า ควรมีป้ายบอกทางและสถานที่ในวัดที่อ่านง่ายชัดเจน สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การทำกิจกรรมในวัดอาจจะไม่มีป้ายไม่เพียงพอและมีปฏิทินการทำกิจกรรมไม่ชัดเจนสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัดจึงต้องการให้มีป้ายบอกที่ชัดเจนและเพียงพอ

6.ด้านที่ผู้สูงอายุต้องการอันดับ หก คือ ด้านการพักผ่อน

ด้านการพักผ่อน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นด้าน การพักผ่อน (ด้านการพักผ่อนสันทนาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้) โดยรวมอยู่ในระดับ มาก และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ตามลำดับคือ ข้อ 3 มีสถานที่และกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนสันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ ($M=4.25$, $S.D.=1.19$) รองลงมา คือข้อ 2 มีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ ($M= 4.19$, $S.D.=1.50$) และ

สุดท้ายคือข้อที่ 4. คือ มีกิจกรรมส่งเสริมแนะนำการทำอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่ผู้สูงอายุ ($M=4.01$, $S.D.=1.44$) ซึ่งอยู่ในระดับ มาก

ผู้สูงอายุ ต้องการให้ทางวัดจัดให้มีเครือข่ายออนไลน์ มีพื้นที่ไว้สนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความรู้ ในด้านการพบปะสนทนาธรรม ผู้ตอบแบบสอบถาม ต้องการให้มีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, กลุ่มLine ด้วย เพื่อเป็นการแจ้งข่าวสารที่รวดเร็วจะเข้าถึงได้มาก นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่ต้องการให้วัดมีสถานที่และกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนสนทนาธรรมสำหรับผู้สูงอายุทั้งนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัดต้องการมีเพื่อนคุยและกัลยาณมิตรไว้แลกเปลี่ยนสนทนาธรรมในสถานที่อันเหมาะสมในวัด

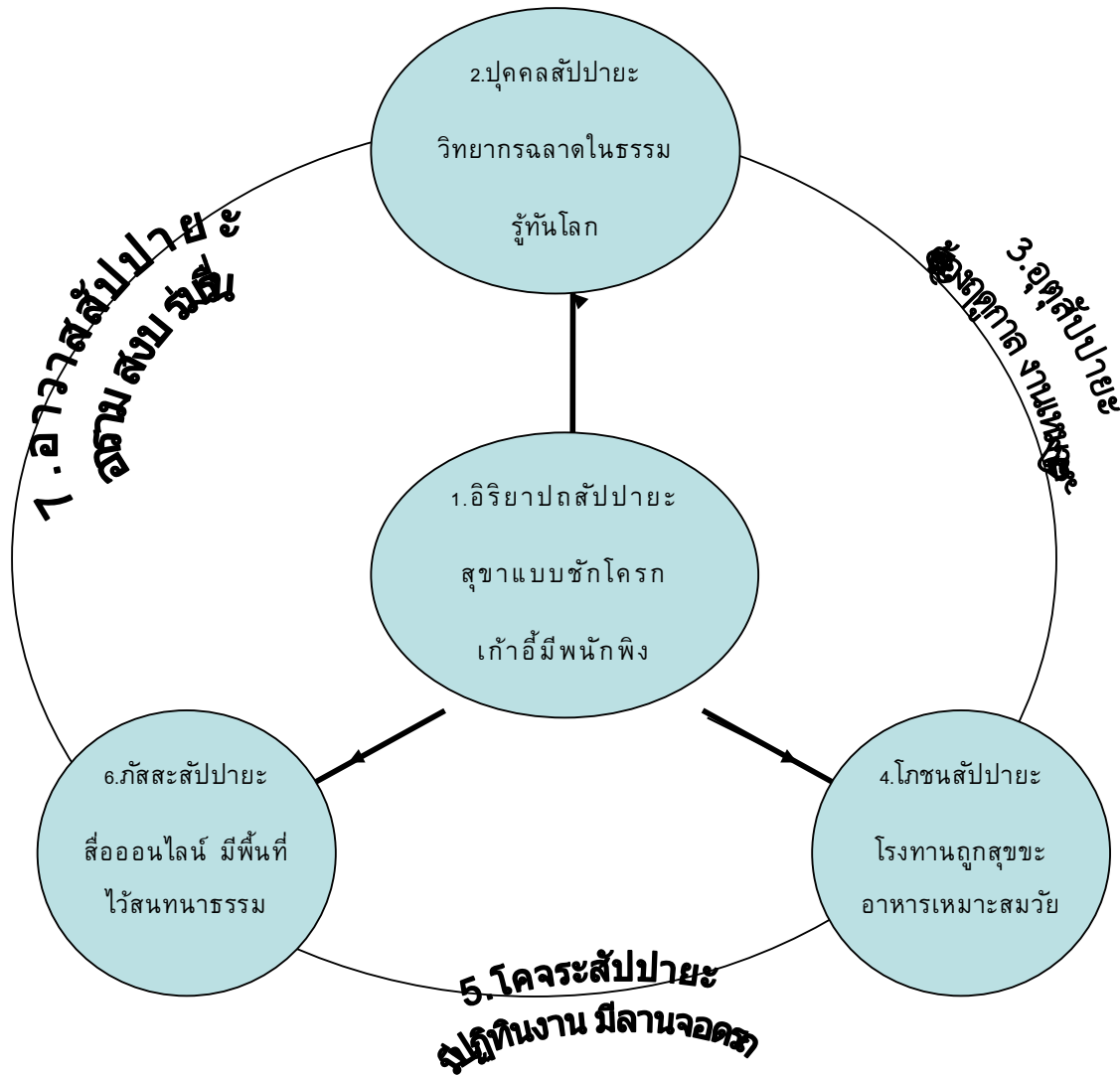
7.ด้านที่ผู้สูงอายุต้องการอันดับ สุดท้าย คือ ด้านอawasสัปปายะ

พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นด้านอawasสัปปายะ (ด้านอาคารสถานที่และรูปแบบกิจกรรม) โดยรวมอยู่ในระดับ มาก และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากเกือบทุกข้อ ตามลำดับคือ ข้อ1 มีต้องการให้พื้นที่วัดมีความร่มรื่น สะอาด สงบ ร่มเย็น มากที่สุด ($M=4.65$, $S.D=.69$) รองลงมา คือข้อ 2 อยากให้มีห้องสุขาที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีราวจับที่กั้นลิ้น ($M= 4.57$, $S.D.=.78$) และสุดท้ายคือข้อที่7. คือ วัดควรมีอินเทอร์เน็ตไวไฟ (Wi-Fi) ไว้บริการญาติโยม ($M=3.18$, $S.D.=1.81$) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง

ผู้สูงอายุที่ตอบแบบสอบถาม มีความต้องการให้ วัดหรือพระอาราม มีความสงบ ร่มรื่น ประเด็นที่ผู้สูงอายุเห็นว่า สำคัญที่สุดในการจัดกิจกรรมในวัด ก็คือ ผู้สูงอายุต้องการให้พื้นที่วัดมีความร่มรื่น สะอาด สงบ ร่มเย็น และตามมาด้วย อยากให้มีห้องสุขาที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ มีราวจับที่กั้นลิ้นในห้องน้ำ ส่วนประเด็นที่ได้คะแนนน้อยสุด ก็คือ ทางวัดควรมีอินเทอร์เน็ตไวไฟ (Wi-Fi) ไว้บริการญาติโยม ซึ่งมีคะแนนระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจวิเคราะห์ได้ว่า ผู้สูงอายุมีอินเทอร์เน็ตใช้เป็นการส่วนตัวด้วยสมาร์ทโฟนของตัวเองแล้ว หรือ อาจจะเป็นไปได้ว่า ผู้สูงอายุอาจจะไม่ค่อยได้ใช้หรือไม่เห็นความจำเป็นของสัญญาณอินเทอร์เน็ตไวไฟ (WiFi)

เมื่อสรุปจากผลการวิจัยจึงสามารถเรียงลำดับความคิดเห็นและความต้องการของผู้สูงอายุจาก 1-7 ได้ดังรูปแบบต่อไปนี้

รูปภาพที่ 4.1 รูปแบบและการดำเนินกิจกรรมในวัดเพื่อผู้สูงอายุ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

แนวคิดและกระบวนการจัดกิจกรรม ของวัดเพื่อผู้สูงอายุ นั้น วัดทั้ง 5 แห่งมีแนวคิดในการจัดกิจกรรม เพื่อการเผยแผ่และอบรมพัฒนาจิตด้วยวิธีการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน จำนวน 3 วัดคือ วัดโสมนัสวิหาร วัดเครือวัลย์ราชวรวิหาร วัดทองเนยชม ส่วนวัดธรรมมงคล มีกระบวนการดำเนินงานที่แตกต่างจากวัดอื่นๆ คือ มีการจัดการอย่างเป็นระบบที่แผ่ขยายออกไปนอกวัด ไม่ได้อาศัยวัดแต่เพียงอย่างเดียวเป็นที่สอนการปฏิบัติกรรมฐาน โดยการจัดหลักสูตรสร้างครูสมาธิ และยิ่งเป็นกว่านั้น ก็ได้ขยายสาขาการสอนแบบออนไลน์ในนาม สถาบันจิตตา

นุภาพ จัดตั้งขยายสาขาการเรียนการสอนออกไปทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศอีกด้วย นับเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของการดำเนินงานเผยแผ่ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการสร้างวัดหรือ ระดมทุนเพื่อสร้างอาคารสถานที่ แต่ใช้การดึงทรัพยากรจากหน่วยงานต่างๆมาเป็นเครือข่าย ทั้งโรงเรียน และวัดอื่นๆ เป็นแหล่งเรียนรู้ ซึ่งเป็นการยืนยันกับข้อมูลเชิงปริมาณจากผลการวิจัยที่พบว่า ด้านอวาสสัปปายะ มีความสำคัญน้อยกว่า ด้านอิริยาปถสัปปายะ เพราะการให้ความสำคัญกับตัวผู้สูงอายุจะมีความสำคัญกว่าการระดมทุนเพื่อการก่อสร้างอาคารสถานที่ซึ่งใช้ทรัพยากรต่างๆเป็นจำนวนมากและมีมูลค่าสูง ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัย เรื่อง วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ ของ เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ (2555) ที่พบว่า ภาพรวมวัดส่วนใหญ่มีความพร้อมวัดระดับปานกลาง วัดมีความพร้อมด้านการสร้างเครือข่ายและพื้นที่ทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุในระดับมาก ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการส่งเสริมสุขภาพได้อีกด้วย และยังสอดคล้องกับงานวิจัย เรื่อง รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ของนริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค,(2550) ที่พบว่า แนวคิดการจัดสร้างวัดในสมัยพุทธกาล เกิดขึ้นเพราะมีผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ผู้มุ่งทำประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชน การสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนานั้น จุดประสงค์ก็เพื่อใช้เป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ พระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน วัดในสมัยพุทธกาลมีบรรยากาศสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ วัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ รื่นรมย์ เพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว ห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบ เป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ

นอกจากนี้ยังพบว่า แนวคิดการจัดกิจกรรมในวัดเพื่อรองรับผู้สูงอายุนั้นแม้ทั้ง 5 วัดที่เป็นตัวอย่างในการศึกษานี้ มีกิจกรรมที่มีแนวคิดเพื่อการพัฒนาจิต แต่ก็มีกิจกรรมที่แตกต่างกันและมีความหลากหลายของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม การมีกิจกรรมที่หลากหลายและยืดหยุ่นสอดคล้องไปตามยุคสมัยและเทศกาล จึงจำเป็นต่อการดำเนินการจัดกิจกรรมของวัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เอื้อต่อการฟื้นฟูบทบาทหน้าที่การพัฒนาจิตวิญญาณของวัดในเขตเมือง ของ รศ.ดร. อรศรี งามวิทย์พงษ์และคณะ, (2558) ซึ่งพบว่าบทบาทของวัดในการเกื้อกูลสังคมนั้นจะต้องได้รับการพิจารณาด้วยความรอบคอบว่าจะต้องเชื่อมโยงกับภูมิรู้ด้านโลกุตระธรรม เพื่อมิให้บทบาทของวัดเบี่ยงเบนออกจากแก่นพุทธธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ การดำเนินการของวัดธรรมมงคลได้จัดเป็นสถาบันพลังจิตตานุภาพ เพื่อดำเนินโครงการหลักสูตรครูสมาธิโดยสอดคล้องกับแก่นพุทธธรรม แนวคิดทั้ง 5 วัดล้วนมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาจิตเป็นปลายทาง แต่กระบวนการดำเนินงานและการจัดกิจกรรมอาจจะมีรายละเอียดแตกต่างไปบ้าง

ส่วนรูปแบบที่ได้จากการวิจัยจะพบว่า ปัจจัยที่เป็นด้านอิริยาปถสัปปายะ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด นั้นแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับสุขภาพกายคือการยืน เดิน นั่ง ในการเข้าร่วมกิจกรรม เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีปัญหาด้านสุขภาพโดยเฉพาะในการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ซึ่งอาจจะมีปัญหาในการนั่งสมาธิภาวนา หรือในอิริยาบถเดินในเวลาที่ต้องเดินจงกรม จึงจะเกิดสัปปายะที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติธรรมที่ได้ผลสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ ของพระมงคล ปิยปุโต (หลวงปากติ), 2560 ที่พบว่า การฝึกปฏิบัติสมาธิที่ดีก็เพื่อเพิ่มพูนพลังจิตให้แก่ประชาชนเนื่องจากกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญการที่จะมีสุขภาพกายและใจที่สมบูรณ์ได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมาจากการทำสมาธิเพราะการทำสมาธิเป็นบ่อเกิดของพลังจิตเมื่อมีสมาธิมากขึ้นพลังจิตก็มากขึ้นเมื่อประชาชนมีพลังจิตมากขึ้นจะทำให้เกิดสุขภาพใจที่ดี ดังนั้น หากวัดต่างๆ นำเอาผลการวิจัยในประเด็นอิริยาปถสัปปายะ ไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมก็จะเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อรูปแบบการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุได้

นอกจากนี้ ผลการวิจัยที่มีความสำคัญอันดับที่ 2 คือ บุคคลสัปายะ ก็แสดงให้เห็นได้ว่า การดำเนินกิจกรรมภายในวัดนั้น วัดจักต้องเตรียมบุคคลที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีคุณสมบัติที่สร้างศรัทธาให้กับผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ ทั้งนี้ ปัจจัยด้านตัวบุคคลนี้มีความสำคัญเนื่องจาก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิตผ่าน มีความรู้และมีประสบการณ์ชีวิต ฉะนั้น บุคคลที่จะเป็นผู้ไปสอนคนเหล่านี้ได้จึงต้องมีความรู้ความสามารถและสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เอื้อต่อการฟื้นฟูสุขภาพหน้าที่การพัฒนาจิตวิญญาณของวัดในเขตเมือง ของ รศ.ดร. อรศรี งามวิทยาพงศ์ และคณะ , (2558) ซึ่งพบว่า ปัจจัยและเงื่อนไขที่เอื้อต่อการฟื้นฟูสุขภาพของวัดประกอบด้วยปัจจัยที่จำเป็นขาดเสียมิได้ คือ คุณสมบัติของแกนนำพระสงฆ์ที่ต้องมีภูมิรู้ภูมิธรรมและมีทักษะในการออกแบบการศึกษาที่มีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก และสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง วัดในพระพุทธศาสนากับการรองรับสังคมผู้สูงอายุ ของ เสาวภา พรสิริพงษ์และคณะ,(2558) ซึ่งพบว่า พระที่มาทำงานกับผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะโลก สังคมและชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พระต้องนำความรู้ทางธรรมมาปรับประยุกต์กับความรู้ทางโลกเพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจได้ง่ายขึ้น ในการแสดงธรรมต่อพุทธศาสนิกชนนั้น สิ่งสำคัญก็คือ ต้องมีการผสมผสานความรู้ทั้งทางโลกทางธรรมร่วมกัน หากพระวิทยากรจะเรียนรู้แต่ทางโลกอย่างเดียวแต่ไม่ศึกษาธรรมะ ก็ไม่เหมาะสม แต่ว่าจะเรียนธรรมะเสียอย่างเดียว โดยไม่ศึกษาความเป็นไปของทางโลกก็อาจจะขาดวิธีการสอนที่เหมาะสมได้ หรือขาดการประยุกต์ใช้ได้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม

ส่วน คู่มือการจัดกิจกรรมในวัดเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท บทที่ 1 สังคมไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุแล้ว และกำลังเผชิญปัญหาที่ท้าทายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ บทที่ 2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เหตุผลที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับพระสงฆ์และสถาบันทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วม บทที่ 3 แนวคิดทางพระพุทธศาสนา สัปายะ 7 บทที่ 4 รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุในวัดอย่างยั่งยืน อันสังเคราะห์จากผลการวิจัยทั้ง 7 ด้าน จาก 34 คำถามของงานวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย จากผลการวิจัยทำให้ได้ข้อมูลด้านความคิดเห็นและความต้องการของผู้สูงอายุที่มีต่อการจัดกิจกรรมของวัดได้ส่วนหนึ่ง เป็นข้อมูลสะท้อนถึงปัจจัยพื้นฐานของผู้สูงอายุภายใต้กรอบการมองผ่านหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ สัปายะ ทั้ง 7 ด้าน ฉะนั้น ภาครัฐจำเป็นต้องมีนโยบายที่ชัดเจนในการกำหนดให้วัดเป็นภาคีที่จำเป็นต่อการเป็นผู้มีส่วนร่วมในปัญหาสังคมผู้สูงวัยที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์พระศาสนากับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวของผู้สูงอายุที่ชัดเจนและแน่นอนด้วย

2. ข้อเสนอแนะในเชิงการวิจัยนั้น หากจะมีการต่อยอดงานวิจัยที่อาจจะเป็นคุณูปการต่องานเชิงวิชาการก็คือ ควรต่อยอดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายผู้สูงอายุกับการปฏิบัติธรรม หรือเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อผู้สูงอายุ เครือข่ายวัดในการเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- จิราพร เกศพิชญวัฒนา, จันทรเพ็ญ แสงเทียนฉาย, ยุพิน อังศุโรจน์, และ Berit Ingersoll Dayton. 2543 .
ความผาสุกทางใจของผู้สูงอายุไทย: การศึกษาเชิงคุณภาพ. วารสารสมาคมพุทธาวิทยาและเวช
 ศาสตร์ผู้สูงอายุ, กรุงเทพฯ,
 ผกามาศ กมลพรวิจิตร,วิภาดา ท้าวประยูร, และมนู วาতিสุนทร.) 2548. **บทบาทและความสัมพันธ์ของวัดและ
 พระสงฆ์กับผู้สูงอายุไทย** กรุงเทพฯ : วารสารกรมอนามัย, กรมอนามัย.
 พระไพศาล วิสาโล และคณะ. 2546 .“พุทธศาสนาในร่มเงาของบริโภคนิยม”, ใน มองอย่างพุทธเพื่อเข้าใจ
ในชีวิตและสังคม. ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : บริษัทเฟื่องฟ้าพรินต์ติ้งจำกัด
 สมศักดิ์ ศรีสันติสุข.(2539 . **สังคมวิทยาภาวะสูงอายุ: ความเป็นจริงและการคาดการณ์สังคมไทย.**กรุงเทพฯ.
 สำนักพิมพ์ดวงกมล จำกัด.
 นริวัลล์ ธรรมนิมิตโชค2550, “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”
 วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต,สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
 ภมริน เขาวนจินดา. 2554 **ลักษณะทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ,** รายงานการวิจัย,กรม
 สุขภาพจิต,กระทรวงสาธารณสุข, นนทบุรี.
 มงคล ปิยบุตโต,(หลวงปากติ),พระ. 2560 “**ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบัน พลังจิต
 ตานุภาพ**”.วิทยานิพนธ์หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต,สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศาสนาและ
 ปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, นครปฐม.
 มาณี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ และคณะ. “**บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรม
 ของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**”. รายงานการวิจัย. คณะสังคมศาสตร์และสิ่งแวดล้อม
 มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539.
 ศรีนทิพย์ สติรศิลป์ และคณะ. “**รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธ
 ศาสนา : กรณีศึกษาวัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร**”. รายงานการวิจัย. สำนักงาน
 เลขาธิการสภาการศึกษา, 2548.
 เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ, “**วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ**”รายงานการ
 วิจัย,สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย,มหาวิทยาลัยมหิดล,2557
 อรศรี งามวิทยาพงศ์,รศ.ดร.2558., “**ปัจจัยที่เอื้อต่อการฟื้นฟูบทบาทหน้าที่การพัฒนาคติวิญญาณของวัดใน
 เขตเมือง**”,สถาบันอาศรมศิลป์,สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.),กรุงเทพฯ,
 Thomas & R. A. Eisenhandler (Eds), **Aging and the religious dimension** (pp. 203 -225).Westport:
 Greenwood Publishing Group.(87-90),2011.